

Лузан Т. Л. Решение суда по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение, в семейных отношениях

В статье исследуются особенности решения суда по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение в семейных отношениях, в том числе его составные части. Проводится анализ судебных решений судов первой инстанции на их соответствие законодательным и доктринальным требованиям.

Ключевые слова: дела об установлении фактов, имеющих юридическое значение в семейных отношениях; решения суда; составные части решения суда (вводная, описательная, мотивировочная, резолютивная).

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ СТАТТІ 329 ЦК УКРАЇНИ

Первомайський О. О.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується норма чинної ст. 329 ЦК України, що регулює відносини з набуття права власності юридичною особою публічного права. Зазначаються суперечності, що містяться в цій та інших статтях чинного законодавства. Пропонується варіант удосконалення зазначеної статті ЦК України.

Ключові слова: суб'єкт публічного права, юридична особа публічного права, право власності, набуття права власності, підстави набуття права власності

У першій та до цього часу чинній редакції ст. 329 ЦК України міститься норма такого змісту: «юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуте нею у власність на підставах, не заборонених законом» [1, ст. 356].

Однак до змісту цієї норми виникає низка принципових та зовсім не риторичних запитань, відсутність відповідей на які має своїм наслідком фактичну незастосовність норми ст. 329 ЦК України на практиці, що вже є істотною проблемою, оскільки чинний ЦК не має містити декларативних норм.

До згаданих вище запитань слід, зокрема, зарахувати, по-перше, виявлення суті поняття юридичної особи публічного права та його співвідношення з поняттям суб'єкта цивільного права. По-друге, в контексті пошуку відповіді на запитання щодо видів юридичних осіб публічного права слід також визначитися з можливістю визнання таких суб'єктів, як держава Україна та територіальні громади різновидами юридичних осіб публічного права, оскільки можливість набуття цими суб'єктами прав власності не викликає сумнівів на відміну від наявності, а точніше відсутності схожих можливостей у інших юридичних осіб публічного права: органів державної влади, державних підприємств тощо, оскільки зазначені суб'єкти сутнісно не можуть бути власниками та, звісно, набувати прав власності. Нарешті, по-третє, оскільки норма ст. 329 ЦК міститься в гл. 24 «Набуття права власності», слід чітко та недвозначно відповісти на запитання про те, чи можуть юридичні особи публічного права набувати майно у свою власність та, як наслідок з цього, бути власником.

Враховуючи наведене, **метою** цієї роботи є з'ясування змісту відносин, на регулювання яких спрямована норма ст. 329 ЦК України, та виявлення теоретичних та практичних проблем у регулюванні відносин з набуття права власності юридичними особами публічного права та пропонування можливих шляхів вирішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу.

Серед учасників цивільних відносин статтею 2 ЦК України визначено таких суб'єктів публічного права, як держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави тощо. Участь в приватноправових відносинах для цих суб'єктів має наслідком існування у них суб'єктивних цивільних прав, у тому числі й такого права, як право власності.

Відповідно до ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи залежно від порядку їх створення поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. У свою чергу, згідно зі ст. 82 ЦК України на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом.

Статтею 318 ЦК України вказується на суб'єктів права власності, а саме, Український народ та інших учасників цивільних відносин, визначених статтею 2 цього Кодексу.

Відповідно до ст. 167–169 держава Україна, Автономна Республіка Крим та територіальні громади можуть створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, комунальні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадку та в порядку, встановлених Конституцією України та законом. При цьому Конституцією та чинним законодавством прямо не передбачено набуття юридичними особами публічного права власності на передане засновником чи отримане іншим чином майно.

Таким чином, з аналізу процитованих та інших норм чинного законодавства, у тому числі ст. 41 Основного Закону України, що передбачає існування права приватної, комунальної та державної власності, власником майна, що перебуває у володінні юридичних осіб публічного права, є або держава Україна, або відповідна територіальна громада, тоді як створені останніми юридичні особи публічного права, а ними, окрім згаданих підприємств та навчальних закладів, є також органи державної влади (міністерства, державні служби тощо), органи місцевого самоврядування (місцеві ради, виконавчі комітети, управління тощо), державні та комунальні установи (зклади охорони здоров'я тощо), володіють майном на *інших* речових та договірних підставах (титулах) та правах, зокрема: оренди, господарського відання, оперативного управління. Таким чином й набувається майно чи інші потенційні об'єкти права власності у власність держави Україна чи відповідної територіальної громади, а не зазначених юридичних осіб публічного права.

У подальшому більшість об'єктів права державної та комунальної власності, у тому числі кошти державного та комунального бюджету, розподіляються між різними суб'єктами та органами, що, однак, не вносить змін до ключової складової відносин власності, а саме, до моменту припинення права державної чи комунальної власності на певне майно, речі, кошти тощо, тобто так зване розподілене майно, власником якого є або держава Україна, або відповідна територіальна громада.

З огляду на наведене можна констатувати, що норма ст. 329 ЦК України містить положення, яке суперечить змісту відносин державної та комунальної власності, положенням Конституції України та іншого чинного законодавства в частині визначення суб'єктів, які набувають право власності, оскільки такими суб'єктами не можуть бути юридичні особи публічного права.

Водночас стосовно істинності останньої тези, що критично оцінює чинну норму ст. 329 ЦК України, є значні сумніви з огляду на таке.

По-перше, в ст. 2 ЦК України в якості родового поняття для позначення таких потенційних учасників цивільних відносин, як держава, територіальні громади тощо, використано термін та поняття «суб'єкт публічного права», сутність якого та співвідношення з поняттям «юридична особа публічного права» залишаються, з огляду на мінімалізм тексту ЦК та інших нормативно-правових актів, до цього часу не з'ясованими [2, с. 47–58].

По-друге, хоча чинний ЦК й не містить прямої вказівки на те, що поняттям юридичної особи публічного права охоплюються й такі учасники цивільних відносин як держава Україна, територіальні громади, подібні твердження в доктрині сучасної юриспруденції все ж існують [3, с. 88–92], тому хибність норми ст. 329 ЦК України матиме місце у разі, коли до видів юридичних осіб публічного права будуть зараховані винятково органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства тощо, та, відповідно, не включені до обсягу цього поняття: держава Україна та територіальні громади.

Зрозуміло, що зарахування до різновидів юридичних осіб публічного права держави Україна та територіальних громад є ризикованим твердженням з урахуванням того, що чинний ЦК України радше визнає цих суб'єктів *sui generis* учасниками цивільних відносин, що **не мають** якості юридичної особи. Водночас згідно з положеннями ЦК та, в першу чергу, різноманітними за своєю правовою силою правовими актами (законами, указами, постановами, положеннями тощо) визнається юридичними особами публічного права більшість існуючих та новостворюваних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств і установ державного та комунальних секторів економіки. Тобто юридичними особами публічного права визнаються не всі суб'єкти публічного права, а лише частина з них, а саме, органи влади, підприємства та установи, що створюються органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Проте навіть у разі такого звуженого розуміння поняття «юридичної особи публічного права» цілком зрозуміло й те, що жодне міністерство України, Фонд державного майна України *не є* власниками державного майна, а жодне комунальне підприємство, установа чи орган місцевого самоврядування *не є* власником комунального майна. В обох цих випадках, у зв'язку з використанням концепції «єдиного та одиничного власника», носієм права власності є або держава Україна (щодо права державної власності), або відповідна територіальна громада (щодо права комунальної власності).

Доречно згадати, що вітчизняна цивільно-правова доктрина продовжує заперечувати необхідність запровадження у вітчизняній правовій системі правових явищ, наслідком яких буде так зване розпорошення права власності, а легально існуюче поняття права спільної власності, що передбачає існування двох та більше суб'єктів-власників, не може бути застосоване до відносин державної власності та комунальної власності з метою наділення правами співвласників поряд з державою Україна та територіальними громадами й таких суб'єктів як створені ними органи влади, підприємства та установи.

Таким чином, до завершення дискусії про можливість визнання держави Україна та територіальних громад юридичними особами публічного права та внесення відповідних змін до ЦК України та (або) інших нормативно-правових актів слід брати до уваги, що в положеннях ст. 81, 82 та інших ЦК України під поняттям юридичної особи публічного права розуміються саме органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства тощо, а не держава Україна та територіальні громади.

На підставі наведеного пропонуємо внести відповідні зміни та доповнення до назви та тексту ст. 329 чинного ЦК України з метою вказівки на те, що набути право державної або комунальної власності може лише, відповідно, держава Україна або територіальна громада, тоді як створені останніми юридичні особи публічного права набувають майно на інших підставах та правах: оренда, господарське відання, оперативне управління тощо.

Запропоновані зміни полягають у такому:

1) Викласти назву статті 329 ЦК в такій редакції:

«Набуття права власності державою Україна, територіальною громадою»

2) Викласти частину першу статті 329 ЦК в такій редакції:

«1. Право власності набувається державою Україна, територіальною громадою на підставах, передбачених цим Кодексом та іншими законами України. Забороняється набуття права власності цими суб'єктами на підставах, не передбачених законом».

3) Доповнити статтю 329 ЦК частиною другою в такій редакції:

«2. Створеним державою Україна, Автономною Республікою Крим або територіальною громадою юридичним особам публічного права (державні або комунальні підприємства, навчальні заклади тощо) майно, що перебуває у державній або комунальній власності, передається на підставах та у порядку, передбачених цим Кодексом та іншим законом.»

Розробка та подання цього законопроекту та подальше внесення змін до ст. 329 ЦК України вчиняються з метою приведення норми щодо набуття права власності суб'єктами публічного права у відповідність з існуючим механізмом правового регулювання участі держави Україна та територіальних громад у відносинах власності. До ключових характеристик цього механізму слід зарахувати те, що держава Україна та територіальні громади є власниками, відповідно, державного та комунального майна, тобто *безпосередніми* учасниками відносин власності. Водночас здійснення права державної та комунальної власності відбувається власниками *опосередковано*, за допомогою дій та рішень, що вчиняються та приймаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими представниками суб'єктів права власності, які діють на підставах закону та (або) договору.

В сенсі останнього положення слід звернути увагу на положення гл. 9–10 ЦК України, які прямо вказують на те, що держава Україна та територіальні громади набувають та здійснюють цивільні права через органи влади та інших представників (ст. 170–173 ЦК України). З цього слідує, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші юридичні особи публічного права можуть *набувати* права власності, а в подальшому їх здійснювати, однак *не* у власних інтересах, а для, відповідно, держави Україна чи територіальної громади, тоді як чинна редакція ст. 329 ЦК України не враховує цю обставину й безпідставно зараховує саме органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права до потенційних набувачів прав власності.

Висновок.

Запропоновані зміни до тексту ст. 329 ЦК України є намаганням привести норми ЦК України щодо набуття права власності суб'єктами публічного права у відповідність з фактично існуючим механізмом правового регулювання участі держави Україна та територіальних громад у відносинах власності.

Проте подібні зміни в тексті ст. 329 ЦК України, на нашу думку, помилково було б сприйняти як кінцеву мету удосконалення зазначеного вище механізму та чинного законодавства, оскільки подібні зміни мають бути здійснені на першому етапі реформування правового механізму регулювання відносин державної та комунальної власності.

Останнє судження ґрунтується на тому міркуванні, що залучення до участі в цивільних відносинах значної кількості юридичних осіб публічного права, які не можуть набути право власності, а, як наслідок з цього, не є власниками, вже само по собі вносить невизначеність та зайву ризикованість до цивільного обороту, оскільки юридичні особи – не власники не можуть повноцінно відповідати, а участь цих юридичних осіб в договірних та інших цивільних відносинах завжди буде пов'язана зі значними обмеженнями, першопричиною виникнення чого буде та обставина, що ці особи не є власниками.

Тому на другому етапі реформування правового механізму регулювання відносин державної та комунальної власності слід продовжити та завершити дискусію, по-перше, про можливість набуття права власності юридичними особами публічного права в окремих, передбачених законом випадках, по-друге, про потребу мінімізації використання статусу юридичної особи публічного права для більшості органів державної влади та органів місцевого самоврядування, оскільки здійснення ними першочергових функцій органу влади не потребує наявності у них цивільної право- та

дієздатності, по-третє, про можливість визнання держави Україна та територіальних громад юридичними особами, внаслідок чого сучасна редакція ст. 329 ЦК України, як зазначалося вище, набуде нового змісту в разі її тлумачення з метою застосування для регулювання відносин власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільний кодекс України: Закон України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.*
2. *Первомайський О. О. Держава Україна, територіальні громади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти публічного права [Текст] / О. О. Первомайський // Цивільний і Господарський кодекси: 2004–2014 рр. Монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, В. І. Крат, Ю. В. Мица та ін.; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Право, 2014. – С. 47–58.*
3. *Первомайський О. О. Юридична особа публічного права: проблеми визначення поняття [Текст] / О. О. Первомайський // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 12, 2013 р. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – С. 88–92.*

Pervomayskiy O. Problems of interpretation and application of norms article 329 of the Civil Code of Ukraine

The article investigates provision of the acting Article 329 of the Civil Code of Ukraine that regulates the relations on the acquisition of property rights by a legal entity of public law. Pointed out contradictions that contained in this and other articles of the current legislation. Proposed a variant of improving mentioned article of the Civil Code of Ukraine.

Keywords: the subject of public law, legal person of public law, property rights, the acquisition of property right, grounds the acquisition of property right.

Первомайський О. А. Проблемы толкования и применения нормы статьи 329 ГК Украины

В статье исследуется норма действующей статьи 329 ГК Украины, регулирующая отношения по приобретению права собственности юридическим лицом публичного права. Отмечаются противоречия, содержащиеся в этой и других статьях действующего законодательства. Предлагается вариант усовершенствования указанной статьи ГК Украины.

Ключевые слова: субъект публичного права, юридическое лицо публичного права, право собственности, приобретение права собственности, основания приобретения права собственности.

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Пленюк М. Д.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті акцентується увага на обговоренні ідей існування юридичних фактів в доктрині приватного права. Відзначається, що саме юридичні факти є тим «важелем», що слугує виникненню, зміні та припиненню правовідношення.

Ключові слова: юридичні факти, зобов'язання, договір, фактичні обставини.

Фактичні обставини реальної дійсності, з якими пов'язані виникнення, зміна та припинення суб'єктивних цивільних прав та юридичних обов'язків, іменуються юридичними фактами.

Юридичні факти як явище правової дійсності мають тривалу історію свого становлення і розвитку. Відомо, що ще в римському приватному праві розрізнялось кілька підстав виникнення правових відносин: контракт, делікт, квазіделікт, квазіконтракт тощо. Відтак стає зрозумілим, що категорія «юридичний факт» виникла і розвивалася з практичної потреби, оскільки зумовлює різноманітність передумов руху конкретних правовідносин.

Теорія юридичних фактів є однією із найважливіших основоположних для цивілістики. Попри це, в доктрині цивільного права спостерігаються різні підходи щодо його розуміння. Так, з моменту виходу в 1958 р. наукової праці О. О. Красавчикова «Юридические факты в советском гражданском праве» (1958 р.) [1] наукові дослідження з наведеної тематики майже на проводились. У навчальних посібниках з теорії права юридичним фактам приділялась увага (обсягом дві-три сторінки), зазначаючи лише поняття юридичних фактів та їх класифікацію. В багатьох дисертаційних роботах вивчення